

Јеврејска општина Зрењанин

Jewish community Zrenjanin

СЕЋАЊЕ / MEMORY

КАМЕН СПОТИЦАЊА / STOLPERSTEINE

18/08/1941-18/08/2021

Депортација Јевреја Баната

Deportation of the Jews of Banat

Stolpersteine пројекат подржала Република Србија, Аутономна покрајина Војводина, Нови Сад
Stolpersteine project supported by Republic of Serbia, Autonomous Province of Vojvodina, Novi Sad

ЈЕВРЕЈИ У БАНАТУ (Великом Бечкереку, Петровграду, Зрењанину)

Јевреја је у неким местима Баната било још у турском периоду (1552—1718), мада је насељавање нових група или појединаца било знатно отежано. Најстарија заједница је била у Панчеву, где су се Јевреји налазили још од 1494. године, а највећа у Великом Бечкереку, где су 1747. Евидентирани новонасељени Јевреји са сталном боравишном дозволом Јоаким Голдштајн и Мојсије Абрахам. Након њих досељавају се и друге јеврејске породице — њих тридесетак је 1790. оформило верску општину.

Током XIX века њихова заједница је постајала све бројнија и богатија. Она је 1847. добила своју прву богомољу; на чијем је месту 1896. подигнута нова и већа, рађена по нацртима будимпештанског архитекте Липота Баумхорна. Религиозна заједница, рабинат и школа основани су 1852. године. Пар година касније (1858), основана је Јеврејска женска -добротворна задруга, која је у наредном периоду деловала и ван јеврејске општине. Добра организација унутар заједнице, резултирала је њеним континуираним развојем, али и развојем самих њених чланова на различитим пољима. Они су граду дали велики допринос у здравству, трговини, индустрији, култури и др. областима материјалног и духовног деловања.

Према подацима пописа из 1900. године, у Великом Бечкереку забележено је 1335 Јевреја. Махом су били сконцентрисани у центру града, у делу где су се налазиле синагога и зграда Хевра кадише (Светог друштва). Овај крај је дуго носио назив Чивутски сокак. У међуратном периоду играли су — као и раније — запажену улогу у јавном и друштвеном животу града. Пред избијање Другог светског рата, 31,6 % јеврејске популације Баната живело је у Великом Бечкереку (од 1934/5. године Петровграду).

Након војничког слома Краљевине Југославије у пролеће 1941. године, почињу пљачка и прогон Јевреја од новоуспостављеног окупаторског режима. Градска синагога је срушена већ априла месеца, на самом почетку окупације, а 18. августа започела је депортација петровградских Јевреја. Реком Бегеј су шлеповима превожени у Београд, где су током 1941. и 1942. систематски убијани на Сајмишту и у логору Топовске шупе. Укупно је убијено 1280 петровградских Јевреја. Неколицина преживелих се након рата иселила у Израел, а они који су остали у граду, своје активности у оквиру верске заједнице су свели на минимум.

Јеврејска општина је поново оживела 1994. године. Временом су у њој формиране Комисија за социјална питања, Женска секција и Дечији клуб. Данас Јеврејска општина Зрењанин броји стотинак чланова...

Иако се Јевреји у Великом Бечкереку помињу још од средине XVIII века; требало је да прође стотинак година док 1847. године коначно нису добили своју прву богомољу.

Те године је освештана синагога која ће у наредне четири и по деценије задовољавати њихове верске потребе. Међутим, како је временом оронула, на прагу последње деценије XIX века донета је одлука о њеном рушењу, што је учињено у периоду 1893/94. године.

Истовремено се јавила иницијатива за изградњу новог храма, коју су предводили рабин Мор (Мавро) Клајн председник Јеврејске општине др Михаљ Шварц. За пројектанта је ангажован архитекта Липот Баумхорн, а за извођача радова Метод Кучера. Градњу нове синагоге, започету 1894. године, својим новчаним прилозима помогли су житељи Великог Бечкерека без обзира на националну и верску припадност.

Као узор за бечкеречку, Баумхорну је послужила франкфуртска синагога, подигнута 1857. у византијском стилу. Фасада грађевине била је изузетно декоративна, са елементима маварског стила, а по препоруци архитекте, у изградњи је коришћен разноврстан и разнобојан материјал. Тако је нпр. употребљен камен-пешчар из околине Острогона, а остатак материјала је допремљен из Нађварада. Купола је била налик онима на православним црквама. Унутрашњост је била осветљена електричном струјом, што је у то време била новост у граду.

Храм је свечано освештан 17. августа 1896, у предвечерје 66. рођендана цара Фрање Јосифа. На свечаном отварању потписана је оснивачка повеља, која је у виду временске капсуле уметнута у зидове богомоље.

Синагога у Великом Бечкереку трајала је отприлике колико и њена претходница — 45 година. По уласку немачких окупационих трупа у град (1941), приступило се убијању и депортацији јеврејског живља, а потом и рушењу синагоге. Баумхорново ремек-дело сакралне архитектуре било је минирано, што је наводно било подстакнуто веровањима Немаца да се у темељима синагоге налази укупано благо. Оно што је преостало од ове богомоље јесу оргуље које се данас налазе у Реформаторској цркви у Зрењанину, једна врата са витражом, као и део витража са розете, данас у просторијама Јеврејске општине Зрењанин.

Народном музеју Зрењанин чувају се мермерне плоче и делови камене пластике кровног венца.

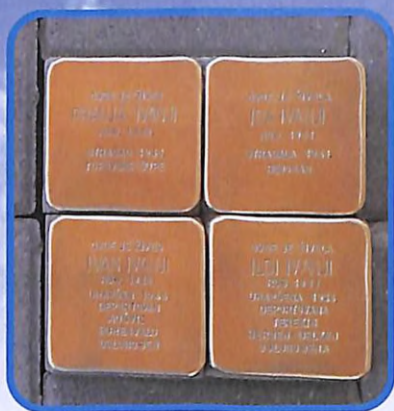
Литература и извори:

Павле Шозбергер "Јевреји у Војводини" Архива Јеврејске општине Зрењанин

Архива јеврејског историјског музеја Београд

Имена су преузета из текста Биљане Димкић-Крчмар

"Камен спотицања" - дело немачког аутора Гунтера Демни

ra / "Stolpersteine" by German artist Gunter Demning

JEWES IN BANAT

(Veliki Bečkerek, Petrovgrad, Zrenjanin)

There were Jews in some places in Banat as early as the Turkish period (1552-1718), although the settlement of new groups or individuals was considerably difficult. The oldest community was in Pančevo, where Jews had lived since 1494, and the largest one in Veliki Bečkerek, where in 1747 there were records of the newly settled Jews with a permanent residence permit Joakim Goldštajn and Mojsije Abraham. After them, other Jewish families settled as well - about thirty of them formed a religious community in 1790.

During the 19th century, their community was becoming more numerous and richer. In 1847, it got its first place of worship, on the site of which a new and larger one was erected in 1896, designed by the Budapest architect Lipót Baumhorn. The religious community, rabbinate and school were founded in 1852. A few years later (in 1858), *Jewish Women's Charitable Cooperative* was founded, which in the following period also operated outside the Jewish community. Good organization within the community resulted in its continuous development, but also in the development of its members in various fields. They made a great contribution to the city in health, trade, industry, culture and other areas of material and spiritual activity.

According to the 1900 census, 1,335 Jews were recorded in Veliki Bečkerek. They were mostly concentrated in the center of the city, in the part where the synagogue and the building of *Chevra Kadisha* (*Sacred Society*) were located. This area was long called *Čivutski sokak* (Čivut's street, Čivut = colloquial term for a Jew). In the interwar period, they played - as before - a notable role in the public and social life of the city. Before the outbreak of World War II, 31.6% of the Jewish population of Banat lived in Veliki Bečkerek (from 1934/5 Petrovgrad).

After the military collapse of the Kingdom of Yugoslavia in the spring of 1941, the plunder and persecution of Jews by the newly established occupation regime began. The city synagogue was destroyed in April, at the very beginning of the occupation, and on August 18, the deportation of Petrovgrad Jews started. They were transported on barges across the river Begej to Belgrade, where during 1941 and 1942 they were systematically killed at the Fair and in the concentration camp Topovske šupe. A total of 1,280 Petrovgrad Jews were killed. Several survivors emigrated to Israel after the war, and those who remained in the city kept their activities within the religious community to a minimum.

The Jewish community was revived again in 1994. In time, the Commission for Social Affairs, the Women's Section and the Children's Club were formed within it. Today, the Jewish community of Zrenjanin has about a hundred members.

Although Jews have been mentioned in Veliki Bečkerek since the middle of the 18th century, it took about a hundred years until they finally got their first place of worship in 1847. That year, the synagogue was consecrated and it would meet their religious needs for the next four and a half decades. However, as it declined over time, on the threshold of the last decade of the 19th century, a decision was made to destroy it, which was done in the period 1893/94.

At the same time, an initiative for the construction of a new temple appeared, led by Rabbi Mor (Mavro) Klajn and the President of the Jewish Community, Dr Mihajl Švarc. Architect Lipót Baumhorn was hired as the designer, and Metod Kučer as the contractor. The construction of the new synagogue, which began in 1894, was aided by the residents of Veliki Bečkerek with their financial contributions, regardless of their nationality or religion.

The Frankfurt synagogue, built in 1857 in the Byzantine style, served Baumhorn as a model for the one in Bečkerek. The facade of the building was extremely decorative, with elements of the Moorish style, and as recommended by the architect, various and colorful materials were used in the construction. For example, sandstone from the Esztergom area was used, and the rest of the material was brought from Nagyvárad. The dome was similar to those in Orthodox churches. The interior was lit by electricity, which was a novelty in the city at the time.

The temple was solemnly consecrated on August 17, 1896, on the eve of the 66th birthday of Emperor Francis Joseph. At the opening ceremony, the founding charter was signed, which was buried in the walls of the church in the form of a time capsule.

The synagogue in Veliki Bečkerek lasted approximately as long as its predecessor - 45 years. After the German occupation troops entered the city (in 1941), the killing and deportation of the Jewish population began, and after that the demolition of the synagogue. Baumhorn's masterpiece of sacral architecture was mined, which was allegedly prompted by the beliefs of the Germans that a treasure had been buried in the foundations of the synagogue. What is left of this place of worship is the organ that is today in the Reformed Church in Zrenjanin, a door with stained glass and part of the stained glass from the rosette, today in the premises of the Jewish community Zrenjanin. Two marble slabs and parts of the stone plastic of the roof cornice are kept in the National Museum Zrenjanin.

Literature and sources
Paul Sozberger Archives of the Jewish community Zrenjanin
Archives of the Jewish Historical Museum Belgrade
All the names are written according to Biljana Dimkić Krčmar's text.

Издавач
Јеврејска општина Зрењанин
За издавача

Љиљана Попов
Аутор изложбе и флајера
Едитор
Биљана Димкић Крчмар
Лектура

Душка Коларов
Графички дизајн
Душан Маринковић
Штампа

Магус принт
Репринт у 2021, одобрио аутор
Тираж
200

Publisher
Jewish community Zrenjanin
For the publisher
Ljiljana Popov
Author of the exhibition and leaflet
text editor

Biljana Dimkić Krčmar
Proofreading
Duška Kolarov
Graphic design
Dušan Marinković

Printed by
Magus print
Reprinted in 2021, approved by the author
Print run
200